

УДК 34.343.65

Топчій Василь Васильович –

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
директор Навчально-наукового інституту права
Університет державної фіскальної служби України

Vasyl V. Topchy –

doctor of juridical sciences, professor,
honored lawyer of Ukraine
Director of the Education and Research Institute of Law
University of the State Fiscal Service of Ukraine
(31 Universytetska Street, Irpin, 08200, Ukraine)

Кифлюк Роман Володимирович –

здобувач Університету сучасних знань

Roman V. Kiflyuk –

external PhD student,
University of Modern Knowledge
(57/3 Velyka Vasylkivska Street, Kyiv, Ukraine)

Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству під час кримінального провадження

У статті визначено поняття домашнього насильства, його форми та види. Досліджено причини домашнього насильства в Україні та світі, а також вивчено міжнародний досвід протидії домашньому насильству. Зроблено висновки про вдосконалення шляхів протидії домашньому насильству в Україні.

Ключові слова: домашнє насильство, протидія насильству, насильство проти жінок, насильство у сім'ї, гендерне насильство.

В статье определено понятие домашнего насилия, его формы и виды. Исследовано причины домашнего насилия в Украине и в мире, а также изучено международный опыт противодействия домашнему насилию в Украине.

Ключевые слова: домашнее насилие, противодействие насилию, насилие против женщин, насилие в семье, гендерное насилие.

V.V. Topchy, R.V. Kiflyuk International Experience in Counteraction to Domestic Violence during Criminal Proceeding

The article has understood the concept of domestic violence and its forms. The reasons for domestic violence in Ukraine have been increased, as well as the international law on domestic violence.

Studies of the situation of domestic violence in different countries show that its consequences can be: a threat to the life and health of a person or a psychological trauma, which in the future may adversely affect the victim's family life. Particularly grave consequences are the violence inflicted on the child by his or her own witness or victim.

In accordance with the provisions of the Council of Europe Convention on the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence, "domestic violence" means all acts of physical, sexual, psychological or economic violence occurring within the family or within the place of residence, or between a former or present spouse or partner, whether the offender resides in the same place as the victim or not, or regardless of whether the offender resided in the same place as the victim or not.

Keywords: *domestic violence, countering violence, violence against women, domestic violence, gender-based violence.*

Постановка проблеми. Проблема домашнього насильства та протидія їй обговорюється давно, особливо з моменту прийняття Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р. № 2789-III. Однак вчені та практики прийшли до висновку, що існуючі законодавчі норми не виконували належно свої функції, а з метою дотримання міжнародних стандартів, сьогодні ця тема знову активно обговорюється у суспільстві і не дарма, адже за статистикою, яку оприлюднили під час голосування за Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками, а майже 70% жінок піддаються різним формам знущань і принижень. Щорічно близько 1500 жінок, і ця тенденція збільшується за останні три роки, помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених матерів у 6 разів схильніші до суїциду, а 50% – до зловживань наркотиками. Майже 100% матерів, які зазнали насильства, народили хворих дітей – переважно з неврозами, заїканням, енурезами, церебральним паралічем, порушенням психіки [1].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема протидії насильству в сім'ї у межах кримінального провадження завжди була предметом спеціальних досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям даної статті є праці таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як В.Б. Аверьянов, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, А.І. Берлач, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, В.Л. Грохольський, Д.П. Калаянов, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.І. Миколенко, О.М. Музичук, В.О. Меркулова, О.В. Негодченко, Х.П. Ярмачі.

Невирішені раніше проблеми стосуються відсутності єдиного підходу серед науковців щодо шляхів вирішення проблемних питань при здійсненні заходів протидії домашньому насильству під час кримінального провадження.

Метою дослідження є дослідити досвід зарубіжних країн щодо протидії домашньому насильству під час кримінального провадження

та визначити шляхи вдосконалення таких заходів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вивчення ситуації рівня сімейного насильства у різних країнах свідчать, що його наслідками можуть бути: загроза життю і здоров'ю особи чи завдання психологічної травми, яка в подальшому може негативно вплинути на сімейне життя жертви. Особливо тяжкі наслідки насильство завдає особистості дитини, яка стала його свідком або жертвою.

За даними, наведеними Всесвітньою організацією охорони здоров'я, кожна шоста жінка зазнала насильства в сім'ї. Відповідно до цих же даних, ця проблема є більш гострою для економічно слабо розвинених країн, при цьому жінки в цих країнах із більшою вірогідністю визнають таке насильство над собою виправданим. Так, відсоток жінок, що повідомили про те, що вони хоч раз у житті зазнавали насильства з боку членів своєї сім'ї, варіюється від 15% у Японії до 71% в Ефіопії. За іншими даними, рівень насильства над жінками в сім'ї становить близько 23% у Швеції, 4% у Японії та Сербії, 30–54% у Бангладеші, Ефіопії, Перу і Танзанії [2, с. 68].

У США жінка страждає від фізичного насильства кожні 18 хвилин. За статистикою 62% убивств жінок було вчинено їхніми чоловіками. У Перу 70% усіх зареєстрованих злочинів становить фізичне насильство в сім'ї. Значного поширення набуло сексуальне насильство у Канаді, Новій Зеландії, США та Великобританії кожна шоста жінка була зґвалтована [3, с.202]. Зарубіжні вчені пов'язують причину насильства у сім'ї з насильством щодо самих батьків у дитинстві (50% сімей в яких і батько і мати піддавались насильству у сім'ї, самі чинять насильство відносно своїх дітей).

Відповідно до норм Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу із цими явищами, «домашнє насильство» - це всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання, або між колишнім чи теперішнім подружжям або партнерами незалежно від того чи проживає

правопорушник у тому самому місці, що й жертва чи ні, або незалежно від того чи проживав правопорушник у тому самому місці що й жертва чи ні.

Поряд з категорією «домашнє насильство», є доречними і такі тотожні правової категорії як «насильство у сім'ї», «гендерне насильство» (у значній частині випадків насильство у сім'ї стосується відносин між статями), «сімейне насильство» тощо [4, с. 20].

З середини 1990-х років заходи протидії насильству у сім'ї активно запроваджувалися в усьому світі. Зокрема, на пострадянському просторі проблемою сімейно-побутового насильства зацікавилися з кінця 1990-х. Спеціальне законодавство щодо протидії йому було прийняте у Киргизстані, Грузії, Молдові, Україні. Звичайно, існували причини недостатньої розробки в радянському суспільстві шляхів протидії насильству в сім'ї:

1) факти прихованості насильства у сім'ї були пов'язані з ідеалізованістю радянської сім'ї;

2) причинами обмеженості досліджень комплексу правопорушень насильства у сім'ї були перестороги втручання у приватне життя, яке ототожнювалося з сімейним інститутом;

3) радянська сім'я підлягала контролю та вихованню і держава не мала потреби застосування додаткових примусових заходів юридичної відповідальності щодо насильства, яке не підпадало під ознаки складу злочину;

4) для радянської правової ідеології первинною була розбудова держави, а вторинною - розвиток групових осередків, до яких належала і сім'я;

5) питання сімейних відносин у слов'янській ментальності було закритим для суспільного нагляду та втручання.

Сьогодні відбувається удосконалення політики та практики протидії домашньому насильству як в економічно розвинених країнах світу, так і в тих, що розвиваються. Це прослідковується у тому, що уряди багатьох країн світу приймають закони, розробляють державні програми, вживають спеціальних заходів, спрямованих на протидію тим формам насильства, які донедавна вважалися приватною справою сім'ї або окремої людини. Серед загальносвітових акцій цього напрямку є систематичне проведення з 1999 року Всесвітньої акції «16 днів протидії гендерному

насильству». Проте, статистика свідчить, що у 79 країнах світу закони щодо протидії насильству в сім'ї або відсутні, або про них нічого не відомо.

Світова політика спрямована на вдосконалення попередження і протидії домашнього насильства і ми можемо прослідкувати певні кроки в зазначеному напрямі у світі і в Україні зокрема.

Так, підписана у 2011 році Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами має для України позитивні наслідки для реалізації державної політики з протидії насильству. Проте, таке підписання потребує значного доопрацювання національного законодавства на предмет його відповідності положенням даної Конвенції.

Також, серед важливих документів можна назвати ратифікацію у червні 2012 року Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Протидія насильству у сім'ї є сьогодні одним із важливих напрямів суспільного розвитку. Вона розглядається не лише як соціальна проблема, а, насамперед, як проблема захисту прав людини і, перш за все, прав жінок, що вимагає вироблення належних правових засобів її розв'язання.

При здійсненні насильства у сім'ї відбувається порушенням прав і свобод конкретної людини, що, через різні можливості агресора і жертви, ускладнює можливості самозахисту і вимагає втручання з боку держави і суспільства.

Інформаційний міжнародний обмін між вченими, працівниками правоохоронних органів, соціальними працівниками сприяє поширенню міжнародного досвіду на українську правову систему. Крім того, Україна, в ході формування національного законодавства, досліджує і адаптує положення міжнародних стандартів з прав людини, у тому числі щодо протидії домашньому насильству.

Погоджуючись з І.О. Сквірським [5, с.296], зазначимо, що для запозичення досвіду зарубіжних країн у нормотворчій діяльності має обов'язково враховуватися специфіка нашої країни, реальні потреби її нормотворчої та правозастосовної діяльності. Повинен аналізуватися і враховуватися досвід багатьох

держав, визначатися недоліки та переваги досвіду тих чи інших держав і на підставі їх порівняльного аналізу обиратися найбільш прийнятні для України варіанти й формулюватися пропозиції щодо вдосконалення наукового підґрунтя для формування вітчизняного адміністративно-деліктного законодавства.

Для вирішення проблем, пов'язаних з протидією домашньому насильству необхідно дотримуватися рекомендацій, розроблених авторитетними міжнародними інституціями з протидії насильству у сім'ї, зокрема:

1. Проводити аналіз національного законодавства у сфері протидії гендерному насильству на його відповідність міжнародним стандартам (наприклад, положенням нової Конвенції Ради Європи про боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством).

2. Прийняти державні стандарти щодо надання послуг та організації попереджувальної роботи у сфері протидії насильству в сім'ї на національному рівні які, вже, в цілому розроблені спільно з громадськими та міжнародними організаціями.

3. Підтримувати з боку держави роботу «гарячих ліній», створення притулків та центрів допомоги для жінок щодо допомоги у випадках порушення прав жінок, гендерної дискримінації, гендерного насильства, зокрема, насильства в сім'ї, торгівлі людьми, які працюють на базі неурядових організацій.

4. Розробити положення щодо державного замовлення від громадських організацій послуг, спрямованих на попередження насильства в сім'ї, надання допомоги жертвам.

5. Звернути увагу правоохоронних органів на обов'язкове реагування на ситуації насильства

в сім'ї, свідками яких є діти, своєчасного реагування та вжиття спеціальних заходів щодо попередження насильства в сім'ї.

6. Ввести у програми підвищення кваліфікації працівників органів Національної поліції, суддів, соціальних працівників, медиків тематику щодо подолання гендерного насильства в сім'ї.

7. Забезпечити можливість впровадження корекційних програм для осіб, які вчинили насильство в сім'ї на місцевому рівні, через підготовку кадрів для такої роботи та залучення більшого кола організацій до такої роботи, окрім кризових центрів.

8. Розробити та запровадити навчальні програми щодо формування ненасильницької моделі поведінки серед дітей та молоді через заклади середньої та вищої освіти.

9. Проводити постійні інформаційні та просвітницькі кампанії серед широкої громадськості, спрямовані на подолання гендерного насильства в Україні.

Таким чином, існує необхідність здійснення аналізу міжнародного досвіду щодо попередження та протидії насильству в сім'ї, зокрема світової нормативної бази та інституту відповідальності за вчинення насильства в сім'ї.

Вивчення досвіду протидії насильства у сім'ї дозволить Україні виявити кращі практики такої діяльності, запровадити їх у національне законодавство та діяльність державних правозастосовних органів, недержавних організацій. Адже лише при взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства є можливим викорінення насильства у сім'ї в Україні.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 р. № 1/11-5480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18> (дата звернення: 12.05.2019).
2. Тучак М. О. До питання про вдосконалення правового регулювання попередження насильства в сім'ї. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2003. № 4. С. 66–69.
3. Коломоець О. Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 24 (63). № 1. 2011. С. 202–208.

4. Шамрук Н.Б., Галай А.О., Гречанюк С.К. Взаємодія суб'єктів протидії насильству в сім'ї: монографія. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. 2013. 174 с.

5. Сквірський І. О. Виправні роботи як вид адміністративного стягнення. Держава і право: зб. наук. праць. *Юридичні і політичні науки*. Випуск 35. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2007. С. 295–297.

References:

1. Metodichni rekomendatsii shchodo zapobihannia ta protydii nasylstvu. Dodatok do lysta Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 18.05.2018 r. № 1/11-5480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18> (data zvernennia: 12.05.2019).

2. Tuchak M. O. Do pytannia pro vdoskonalennia pravovoho rehuliuвання poperedzhennia nasylstva v sim'i. *Visnyk Odeskoho instytutu vnutrishnikh sprav*. 2003. № 4. S. 66–69.

3. Kolomoiets O. D. Svitovyi dosvid protydii nasylstvu v sim'i. *Uchenie zapysky Tavrycheskoho natsionalnoho unyversyteta im. V.Y. Vernadskoho. Seryia "Iurydycheskye nauky"*. Tom 24 (63). № 1. 2011. S. 202–208.

4. Shamruk N.B., Halai A.O., Hrechaniuk S.K. Vzaiemodiia sub'iektiv protydii nasylstvu v sim'i: monohrafiia. Chernihv: Chernihivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni T. H. Shevchenka. 2013. 174 s.

5. Skvirskiy I. O. Vypravni roboty yak vyd administratyvnoho stiahnennia. *Derzhava i pravo: zb. nauk. prats. Yurydychni i politychni nauky*. Vypusk 35. K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. 2007. S. 295–297.